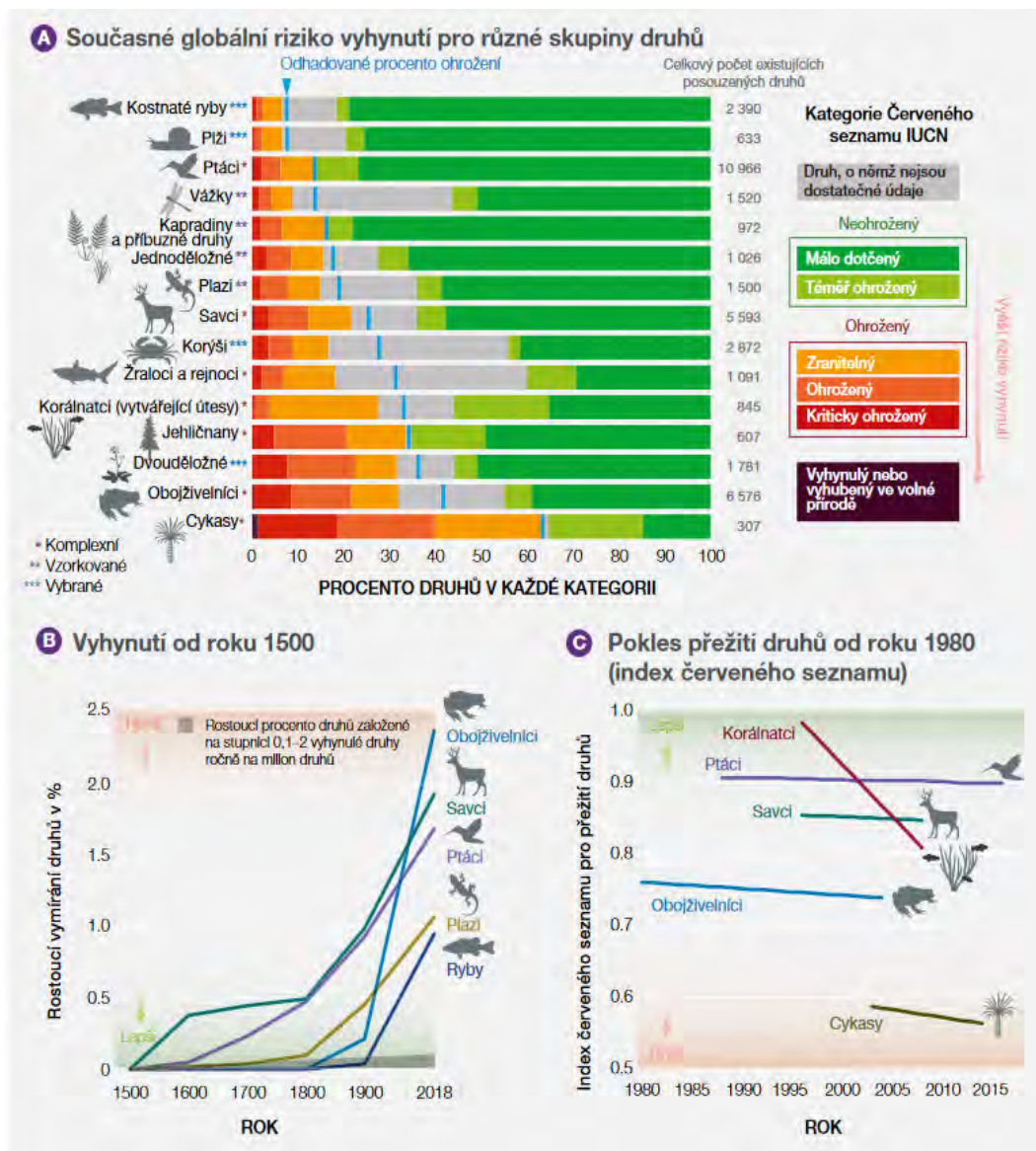

Biodiverzita a zemědělství 2050–podrobnější finální materiál

A. Analýza současné situace, hlavních hrozeb a trendů

Více než polovina světové ekonomiky závisí na přírodě a službách, které poskytuje. Vodu a místní klima, opylování, úrodnou půdu nebo suroviny např. pro výrobu léčiv z velké části máme díky biologické rozmanitosti a ekosystémovým službám. Např. více než 75 % celosvětových druhů plodin, včetně ovoce a zeleniny, a některé z nejdůležitějších tržních pochutin, jako je káva, kakao a mandle, závisí na živočišném opylení.

Biologická rozmanitost však klesá: Podle Globální hodnotící zprávy Mezivládní vědecko-politické platformy pro biologickou rozmanitost a ekosystémové služby (IPBES)¹ hrozí podstatné části posuzovaných druhů vymizení, všeobecné trendy se zhoršují a míra vymizení v posledním století prudce stoupá, viz obr. 3:

Obrázek 3 Podstatné části posuzovaných druhů hrozí vyhynutí, všeobecné trendy se zhoršují a míra vyhynutí v posledním století prudce stoupá.

A Procento druhů ohrožených vyhynutím v taxonomických skupinách, které byly posouzeny komplexně, prostřednictvím přístupu využívajícím vzorky nebo u nichž byly posouzeny vybrané podsoubory, podle Červeného seznamu ohrožených druhů Mezinárodního svazu ochrany přírody (IUCN). Skupiny jsou uspořádány podle nejlepšího odhadu procenta existujících druhů, které jsou považovány za ohrožené (svislé modré čáry), za předpokladu, že druhy, u nichž nejsou údaje dostatečné, jsou ohroženy ve stejné míře jako druhy, u nichž údaje dostupné jsou. **B** Vyhynutí u skupin obratlovců od roku 1500. U plazů a ryb nebyla míra vyhynutí posouzena u všech druhů. **C** Index červeného seznamu pro přežití druhů u taxonomických skupin, které byly v rámci Červeného seznamu IUCN posuzovány alespoň dvakrát. Hodnota 1 odpovídá všem druhům, které spadají do kategorie nejnižší ohrožení; hodnota 0 odpovídá všem druhům, které spadají do kategorie vyhynulý. Údaje pro všechny panely pocházejí z www.iucnredlist.org (viz Kapitola 3, obrázek 3.4, a kapitola 2, obrázek 2.7).

Nejméně 1 677 z celkem 15 060 sledovaných evropských druhů živočichů a rostlin v Evropském červeném seznamu ohrožených druhů podle Mezinárodního svazu ochrany přírody (IUCN) je ohroženo vymizením. V příznivém stavu z hlediska ochrany se v EU nachází jen 23 % chráněných druhů a 16 % přírodních stanovišť a unii se nedařilo zastavit ztráty biologické rozmanitosti do r. 2020, jak si předsevzala, podle analýzy Evropské agentury životního prostředí z r. 2019⁷.

Příčinami z globálního pohledu jsou:

- Změny ve využívání souše a moří, vedoucí k úbytku či dokonce likvidaci biologické rozmanitosti
- Rozpad, poškozování, ničení a ztráta přírodních a přírodě blízkých biotopů
- Ústup tradičního zemědělství a intenzifikace zemědělské výroby, spojená se zvětšujícím se zrnem krajinné mozaiky, erozí, zhutněním a ztrátou organické hmoty a organismů v půdě i na povrchu
- Průmyslový způsob obhospodařování krajiny, který nebere naprosto žádný ohled na lokální stanovištní podmínky: Průmyslové zemědělství vede nejen k úbytku biodiverzity, ale má negativní vliv i na zaměstnanost na venkově (pro jeden venkovský katastr stačí jeden obří traktor a jeden řidič); a vzdělanost na venkově (pro provozování průmyslového zemědělství není třeba rozumět krajině ani ničemu jinému, ale pouze řízení traktoru)
- Přeměna přírodních stanovišť na zemědělskou půdu: velkoplošné vytlačování původních lesů, savan, stepí a mokřadů vinou rozšiřování zemědělské půdy a těžby dřeva
- Přeměna/zábor zemědělské půdy na (sub)urbánní a dopravní struktury (zástavba, průmyslové zóny, velkosklady, komunikační síť)
- Neregulované nebo špatně regulované rozrůstání městských oblastí
- Nadměrné využívání přírodních zdrojů (rybolovem, obchodem s faunou a flórou a výrobky z nich a neudržitelnými zemědělskými a lesnickými postupy)
- Znečištění cizorodými látkami a nadměrným obohacováním prostředí živinami (eutrofizací)
- Globální změny klimatu a s tím spojené změny biologické rozmanitosti na všech jejích úrovních
- Znečištění a nadměrné používání chemických látek, nebezpečných pro živé organismy (např. pro opylovače)
- Velkoplošná homogenizace bioty vyvolaná šířením invazních nepůvodních druhů a původních široce přizpůsobivých a expanzivních druhů i úbytkem nepřizpůsobivých původních taxonů.

- Současná soustava chráněných území, nepostačující ani k ochraně přírodních procesů, ani k ochraně biologické rozmanitosti
- Genetická eroze, ztráta genetické rozmanitosti v rámci druhu, kdy nejčastěji vytlačováním úspěšnějšími druhy mizejí vzácné geny či v důsledku globalizace plemena domácích a hospodářských zvířat a odrůdy a kultivary plodin, nebo při změně ve využívání území, která odstraní velké množství jedinců a jejich stanovišť, anebo např. mizením genů při křížení s úspěšnějšími invazními nepůvodními druhy
- Neregulovaná syntetická biologie, neregulované či jen částečně regulované genetické inženýrství a další zásahy do genetické rozmanitosti při nerespektování principu předběžné opatrnosti
- Absence politických nástrojů pro ochranu, správu a plánování krajiny ve smyslu Evropské úmluvy o krajině, např. absence krajinného plánování
- Dosud nefunkční územní plánování (vinou přílišné komplikovanosti)
- Změny biogeochemických cyklů (např. velkoplošné zatížení prostředí vysokými dávkami dusíku a fosforu)

Hlavními příčinami jsou v Evropě:

- Intenzivní zemědělství, které z krajiny systematicky a plošně vytlačuje zbývající rozptýlenou zeleň, mokřady, nebo druhově bohaté louky a pastviny, aplikuje velké dávky syntetických hnojiv i pesticidů a ochuzuje půdu
- Intenzivní lesnictví, kvůli kterému se lesy mění na uniformní stejnověké snadno zranitelné monokultury, mizí staré stromy a mikrobioty
- Krajina je přeměněná ve velké části v produkční prostor: zbylo jen málo míst, kde biotopy utvářejí přírodní děje, nebo extenzivní hospodaření
- Chybí propracovaná a uskutečňovaná koncepce, kam a jak se bude krajina v příštích desetiletích proměňovat
- Chybí ucelená koncepce ochrany a péče o půdu, přičemž půda může hrát velkou úlohu jak z hlediska bohatosti života v ní, vázání uhlíku a vodozdržnosti, tak i naopak bohatost půdních organismů přispívá podstatnou měrou ke kvalitě půdy
- Nadměrné využívání přírodních zdrojů, zvláště např. mořských ryb
- Šíření invazních nepůvodních druhů, které vytlačují původní evropskou flóru a faunu
- Globální změny klimatu a související změny chemismu i teploty oceánů
- Kromě toho evropské ekonomiky importují velké množství komodit, jejichž produkce ničí přírodu za jejich hranicemi – např. palmového oleje a krmné sóji, mořských ryb, dříví nebo bavlny aj.
- - zvláště pro Českou republiku absence badatelsky (akademicky) profilovaného pracoviště (např. v intencích AV ČR), které by se co nejkomplexněji orientovalo na ekologii krajiny jako rámce k výzkumu vztahů biodiverzity k vnějším faktorům a určujícím procesům i jako normotvorná báze (Ústav ekologie krajiny AV ČR zrušen - 2005: Ústav výzkumu globální změny by měl být jeho pendantem, nikoli substituentem, jak se historicky odehrálo)
- Nedostatečné usměrnění rekreačních a sportovních aktivit v přírodně cenných územích
- Z širšího pohledu nefungující systém ekologické výchovy (ve smyslu opravdové výchovy ke změně postojů), která nevede k dostatečnému pochopení souvislostí a odpovídajícím změnám životních postojů (mimo jiné v důsledku ztráty kontaktu s přírodou).

B. Výčet toho nejdůležitějšího, co je třeba změnit a návrhy opatření a aktivit EU k řešení problémů biologické rozmanitosti do r. 2050

- Realizovat a překročit následující klíčové závazky EU strategie ochrany biologické rozmanitosti, navrhované Evropskou komisí do r. 2030⁸:
  1. Právně závazné cíle EU v oblasti obnovy přírody, které mají být navrženy v roce 2021 k obnově poškozených ekosystémů, a to na základě posouzení jejich dopadu. Do roku 2030 se obnoví významné oblasti poškozených ekosystémů a ekosystémů bohatých na uhlík; přírodních stanovišť a druhů, které nevykazují zhoršení trendů nebo stavu z hlediska ochrany. Nejméně 30 % dosahuje příznivého stavu z hlediska ochrany nebo alespoň vykazuje pozitivní trend.
  2. Úbytek opylovačů je zvrácen.
  3. Riziko a používání chemických pesticidů je sníženo o 50 % a používání rizikovějších pesticidů je sníženo o 50 %.
  4. Nejméně 10 % zemědělské plochy má velmi rozmanité krajinné prvky k zajištění konektivity stanovišť, zvláště prostřednictvím nástrojů Společné zemědělské politiky (CAP) a strategických plánů CAP a implementací Směrnice o stanovištích
  5. Nejméně 25 % zemědělské půdy je využíváno ekologickým zemědělstvím a výrazně se zvyšuje využívání agroekologických postupů.
  6. V EU byly při plném respektování ekologických zásad vysazeny tři miliardy nových stromů.
  7. Výrazného pokroku bylo dosaženo při sanaci kontaminovaných půdních stanovišť.
  8. Nejméně 25 000 km volně tekoucích řek je obnoveno.
  9. O 50 % se snížil počet druhů na červeném seznamu ohrožených druhů invazními nepůvodními druhy.
  10. Ztráty živin z hnojiv jsou sníženy o 50 %, což vede ke snížení používání hnojiv o nejméně 20 %.
  11. Města s alespoň 20 000 obyvateli mají ambiciózní plán pro městskou zeleň.
  12. V citlivých oblastech, jako je v rámci EU městská zeleň, se nepoužívají žádné chemické pesticidy.
  13. Negativní dopady na citlivé druhy a přírodní stanoviště včetně mořského dna způsobené rybolovem a těžbou, jsou podstatně sníženy, aby bylo dosaženo dobrého stavu prostředí (dobrý stav je definován Rámcovou směrnicí o vodách -Směrnice [2000/60/ES](#) Evropského parlamentu a Rady ustanovující rámec pro činnost Společenství v oblasti vodní politiky)

14. Nedochází k úlovkům necílových druhů nebo jsou sníženy na úroveň, která umožňuje obnovu a zachování druhů (úlovky jiných druhů, nebo jiné velikosti, než ty, které jsou hlavním účelem příslušného rybolovu)

K těmto klíčovým závazkům navrhuje **přiradit i následující další klíčové aktivity:**

- Reformovat Společnou zemědělskou politiku tak, že se přemění z dotovaného hospodaření v platby za veřejné služby péče o přírodu a krajinu: podporu biodiverzity, ochranu půdy a zadržování vody. Dílčí programy postupně sestavovat do uceleného systému víceletých smluv za výsledky v rámci farmy, popřípadě krajiny nebo povodí. Cílenými schémata investovat do diverzifikace a transformace na udržitelné zemědělství s vysokou produktivitou práce a veškeré dotace omezit velikostí pozemků
- Zavést v celé EU po vzoru Německa, Dánska a dalších zemí stanovištní typologii zemědělské krajiny jako důležitý dokument pro plánování krajiny a řízení jejího vývoje.
- Správné zemědělské využívání krajiny by mělo vycházet z vlastností lokálních stanovišť (poloha v krajině, expozice, hloubka a kvalita půdy, zásobování vodou, biologická aktivita půdy, atd.). Těmto vlastnostem by se měla přizpůsobit i technologie (hloubka orby, osevní postupy, metody sklizně apod.). Pro jednotlivá stanoviště by měla platit i určitá pravidla jejich využívání (co a jak kde pěstovat), včetně nepřekročitelných limitů, jejichž zavedení zabrání degradaci půdy, poklesu biodiverzity, poklesu výnosu.
- Přijmout, urychleně uplatnit v praxi a postupně rozšířit klasifikaci udržitelnosti hospodářských činností a usnadňující investorům a podnikům rozhodování o udržitelných investicích, na ucelený propracovaný systém, zahrnující i další investice, které budou mít nezanedbatelný dosah na udržitelnost podle vyhodnocení investic na udržitelnost (viz původní Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) 2020/852 ze dne 18. června 2020 o zřízení rámce pro usnadnění udržitelných investic a o změně nařízení (EU) 2019/2088 (Text s významem pro EHP))
- Podpořit ze strany EK změny ve vnitrostátních daňových systémech tak, aby bylo daňové zatížení přesunuto z práce na znečištění, cenově podhodnocené zdroje a další environmentální externality, včetně platby za ekosystémové služby
- Zajistit, aby se hodnota biodiverzity, přírodního kapitálu a ekosystémových služeb stala součástí rutinního účetnictví, hodnocení a rozhodování státní správy, veřejných institucí i firem a to včetně jejich dodavatelských řetězců
- Participativní příprava koncepce, resp. politiky péče o krajinu a zavedení krajinného plánování do všech důležitých činností, odehrávajících se v ní
- Udržitelné využívání a obhospodařování krajiny, včetně přiměřené péče o kvalitu půdy, neutrality z hlediska degradace krajiny a sanace kontaminovaných nebo jinak poškozených lokalit
- Dodatečně dopracovat novou strategii o chybějící ochranu půdy, včetně půdní biodiverzity, která je pro její funkce zásadní. Je třeba zabránit degradaci půdy, naopak zvyšovat její úrodnost zvyšováním bohatosti života v ní
- Pokračovat v regulacích geneticky modifikovaných organismů (GMO), včetně nových genomických technik. Prosazovat na mezinárodní úrovni regulaci syntetické biologie, editací genomu a gene drive organismů, dosáhnout moratoria na uvolňování takových

organismů do životního prostředí do doby, než budou dostatečné vědecké poznatky o jejich dopadech a než bude dosaženo mezinárodní dohody o jejich regulaci

- Podporovat mezinárodní partnerství na podporu biologické rozmanitosti a pomoci s její ochranou v rozvojových zemích (kde je její největší bohatství) jak na úrovni EU, tak i jednotlivých členských států
- Zajistit udržitelnost-včetně ochrany biodiverzity-u dodavatelských řetězců evropských firem a ekonomik, které sahají za hranice EU, tj. aby nečerpaly komodity tak, že to poškozuje biodiverzitu
- Daleko účinněji zamezovat nezákonnému obchodu s volně žijícími a planě rostoucími druhy a výrobky z nich posílením kontrolních orgánů a informováním, vzděláváním a výchovou široké veřejnosti a získáváním její podpory
- Zvýšit rozlohu chráněných území na 30 % plochy EU a dosažení skutečné, ne formální ochrany minimálně 30 % rozlohy souše EU a 30 % mořských oblastí EU
- Rozšířit a podpořit fungování ekologické kostry stability krajiny (u nás územní systém ekologické stability / ÚSES/ , doplněné hustou mozaikou drobných biotopů v polní krajině a lesích i plošněji bohatými biotopy. Udržování a vytváření vhodné struktury, resp. konfigurace krajiny (snižování „zrna mozaiky“) tak, aby nebyla ohrožena přirozená centra biodiverzity a zůstaly možnosti pohybu organismů krajinou (biokoridory)
- Do roku 2050 navýšit v EU rozlohu ekologicky obdělávané půdy minimálně o 20% nad rámec nynějšího cíle a obhospodařovat nejméně 25 % zemědělské půdy ekologicky do r. 2030
- Stanovit 10 % biotopů s vysokou biodiverzitou na ploše farmy jako podmínku pro agrární dotace a dotace striktně vázat též na velikost pozemků
- Snižit uvolňování dusíku a fosforu z hnojiv nejméně o 50 % do r. 2030
- Rozvíjet a plošně zavádět technologie regulující a omezující produkci látek, enormně zvyšujících eutrofizaci prostředí, chemizaci a otevírání biogeochemických cyklů.
- Je nutná nová legislativa, která se musí týkat zachování a obnovy ekologických procesů, funkcí a služeb, propojení stanovišť a podporovat přirozenou dynamiku ekosystémů včetně jejich odolnosti a pružnosti.
- Nová legislativa by měla zahrnovat jak cíle podstatného snížení emisí, tak i obsahovat cíl pro odstranění CO₂ obnovenými přírodními stanovišti, která budou fungovat jako místa propadu uhlíku.
- Je třeba vyvinout a uzákonit nástroje, které povedou k transformačním změnám ve využívání souše a moře a stanoví právní závaznost obnovy biologické rozmanitosti a biotopů bohatých na uhlík a biologickou rozmanitost, jako jsou rašeliniště a další přírodní mokřady, traviny, lesy, říční krajiny a mořské ekosystémy
- Zjišťovat prahy přežití skupin organismů a jejich společenstev a při ohrožení přijímat opatření: 1) U původnějších typů prostředí (ve střední Evropě hlavně lesů) provádět dlouhodobou péči, zaměřenou na zachování a zlepšení přírodních procesů a biodiverzity; 2) u kulturních/polopřirozených typů prostředí-bezlesí, podporovat tradiční způsoby správy, resp. péče (sečení, pastva, letnění vod, umělé disturbance); 3) U umělých, do krajiny vložených, cizorodých prvků tam, kde to bude adekvátní, rozvíjet metody asistované, nebo přirozené ekologické obnovy, u přírodě (případně i člověku) nebezpečných, např. toxických substrátů vážit ochranné stupně izolace vůči okolí
- Dosažení příznivého stavu přírodních a přírodě blízkých stanovišť a druhů z hlediska jejich ochrany, případně zamezení jeho zhoršování, pokud již v takovém příznivém stavu jsou, a ochrany a obnovy suchozemských, mořských a jiných vodních ekosystémů s cílem

- zlepšit jejich stav a zvýšit jejich schopnost poskytovat ekosystémové služby
- Obnovení sladkovodních ekosystémů a přirozených funkcí řek za účelem dosažení cílů rámcové směrnice o vodách by mělo pokračovat do r. 2050 s ambicióznějším cílem obnovy 75 000 km řek na volně tekoucí řeky
  - Jsou nutné odborně podložené národní plány obnovy, které budou posouzeny a schváleny Evropskou komisí k zabezpečení jejich kvality a konzistence
  - Omezit používání a riziko chemických pesticidů daleko více, než jen plánovaných 50 %, a do r. 2030 zakázat používání vysoce rizikových pesticidů
  - Dostatečná, promyšlená podpora a ocenění mimoprodukčních funkcí krajiny – zemědělské a lesní půdy, ale i lesa
  - Udržitelné obhospodařování lesů, včetně postupů a využívání lesů a lesních pozemků, které přispívají k posílení biologické rozmanitosti nebo k zastavení či prevenci poškozování ekosystémů, odlesňování a úbytku stanovišť
  - Zvláště pro Českou republiku: Zavedení krajinného plánování a realizace Krajinného plánu adaptace ČR na klimatické a další globální změny, s využitím nejnovějších vědeckých poznatků
  - Zvláště v ČR rozšířit Národní program konzervace a využívání genetických zdrojů rostlin, zvířat a mikroorganismů významných pro výživu a zemědělství a Národní program ochrany a reprodukce genofondu lesních dřevin i na většinu volně žijících druhů, byť zatím nemají význam pro zemědělství, výživu či lesnictví. Řádově posílit výzkum genetických zdrojů rostlin, zvířat a mikroorganismů jak důležitých pro výživu a zemědělství, tak i volně žijících a planě rostoucích
  - Zvláště v ČR druhovou ochranu účelně a účinně spojit s ochranou biotopů

C. Směřování do ještě vzdálenější budoucnosti za rok 2050

- Zásadní obrácení trendu, zvyšování biologické různorodosti cílenými opatřeními, nejlépe holisticky v rámci péče o ekosystémy, s případnou asistovanou migrací, nebo relokací neinvazivních ohrožených druhů s vyloučením jejich možných negativních dopadů

- Dosažení skutečné, nikoli formální ochrany minimálně 30 % půdy EU a 30 % mořských oblastí EU (navržených v EU strategii ochrany biodiverzity do r. 2030) a poskytnout jim odpovídající péči včetně propojenosti s okolní krajinou a zajištěním účastnického přístupu všech zainteresovaných stran

-Přísnou ochranu postupně rozšiřovat nad jednu třetinu chráněných území EU, předpokládanou EU strategií ochrany biodiverzity

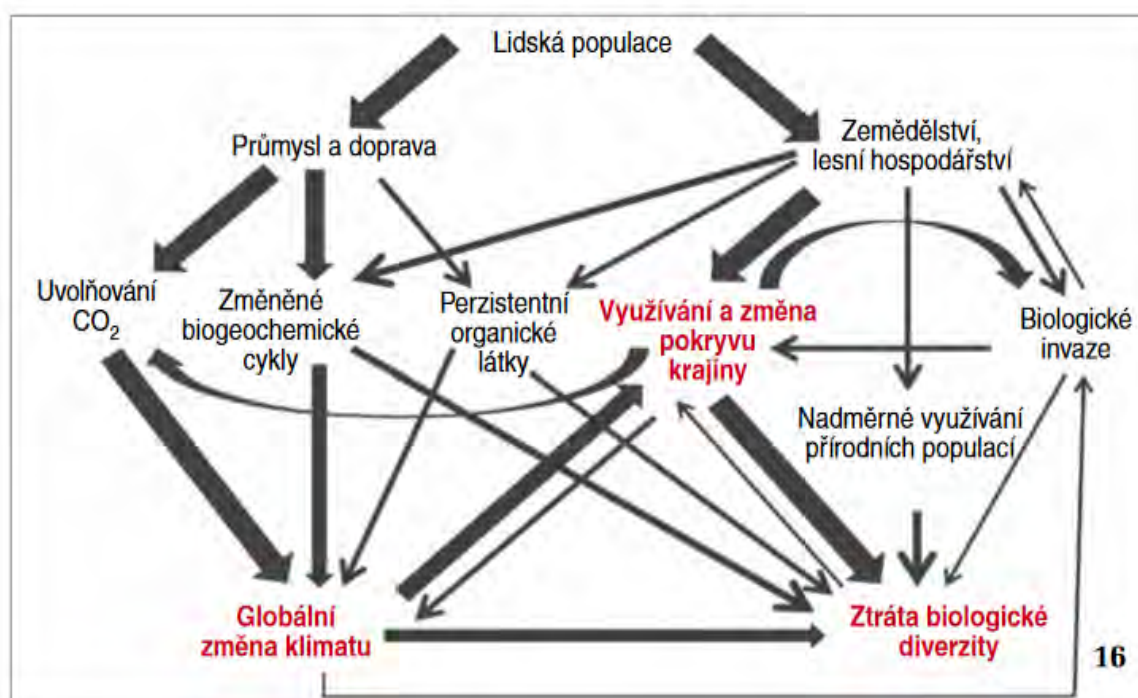
- Dobudovat biokoridory, jak lineární, tak nášlapné kameny jako součást funkční celoevropské sítě

- Zavádět ekotoxikologickou prevenci při zvyšující se depoziční zátěži prostředí (průmyslové emise, pesticidy, glyfosát, mikroplasty a nanoplasty, skleníkové plyny...) a ekotechnologické či ekoinženýrské technologie v procesech purifikace a obnovy stanovišť s kompletní biotou

Příčinné souvislosti globálních změn prostředí na Zemi, které se promítají do změn biologické rozmanitosti znázorňuje schema P.M.Vitouska a M. Rejmánka:

Hlavní komponenty globálních změn prostředí na Zemi a jejich kauzální souvislosti.

Orig. P. M. Vitousek a M. Rejmánek, in: M. Rejmánek: Globální oteplování, změny krajiny ztráty biodiverzity, Živa 5/2020, str. 210 – 214

Literatura:

1. Globální hodnotící zpráva o biologické rozmanitosti a ekosystémových službách. Shrnutí pro tvůrce politik (Global Assessment Report on Biodiversity and Ecosystem Services. Summary for Policymakers), Mezivládní platforma OSN pro biologickou rozmanitost a ekosystémové služby (Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services, IPBES), IPBES sekretariát, Bonn 2019, [https://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/news_20201008-MZP-prinasi-cesky-preklad-hlavnich-zaveru-Globalni-hodnotici-zpravy-o-biologicke-rozmanitosti/\\$FILE/IPBES_Globalni-hodnotici-zprava.pdf](https://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/news_20201008-MZP-prinasi-cesky-preklad-hlavnich-zaveru-Globalni-hodnotici-zpravy-o-biologicke-rozmanitosti/$FILE/IPBES_Globalni-hodnotici-zprava.pdf)
2. Úmluva o biologické rozmanitosti (Convention on Biological Diversity, CBD), byla vystavena poprvé k podpisu jednotlivých států na Konferenci OSN o životním prostředí a rozvoji (UNCED) v Rio de Janeiru dne 5. června 1992, vstoupila v platnost 29.12. 1993. V ČR byla Úmluva vyhlášena ve Sbírce zákonů pod č. 134/1999 Sb., <http://chm.nature.cz/umluva-o-biologicke-rozmanitosti-cbd/o-umluve-cbd/>

3. Cartagenský protokol o biologické bezpečnosti, přijatý v kanadském Montrealu v r. 2000, <http://chm.nature.cz/umluva-o-biologicke-rozmanitosti-cbd/pracovni-program-umluvycb/cartagensky-protocol-o-biologicke-bezpecnosti/text-cartagenskeho-protokolu-3/>
4. Nagojský protokol o přístupu ke genetickým zdrojům a spravedlivém a rovnocenném sdílení přínosů plynoucích z jejich využívání, přijatý v r. 2010 v Nagoji v Japonsku, <http://chm.nature.cz/nagojsky-protokol-abs/text-nagojskeho-protokolu/>
5. Strategický plán pro biologickou rozmanitost 2011-2020, zahrnující cíle z Aiči, přijatý v Nagoji v r. 2010, <http://chm.nature.cz/umluva-o-biologicke-rozmanitosti-cbd/strategicky-plan-2011-2020cbd/aichi-cile/>
6. Naše životní pojistka, náš přírodní kapitál: strategie EU v oblasti biologické rozmanitosti do roku 2020 /* KOM/2011/0244 v konečném znění */, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/HTML/?uri=CELEX:52011DC0244&from=CS>
7. Evropské životní prostředí-stav a výhled 2020: Znalosti pro přechod k trvale udržitelné Evropě (The European Environment — State and Outlook 2020: Knowledge for Transition to a Sustainable Europe, SOER 2020) , Evropská agentura životního prostředí (EEA) Kodaň, 2019, <https://www.eea.europa.eu/publications/soer-2020>
8. Sdělení Komise Evropskému parlamentu, Radě, Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru a výboru regionů COM(2020) 380 final z 20.5. 2020: Strategie EU v oblasti biologické rozmanitosti do roku 2030: Navrácení přírody do našeho života (EU Biodiversity Strategy for 2030 –Bringing nature back into our lives), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020DC0380&from=CS>
9. Action needed for the EU Common Agricultural Policy to address sustainability challenges, Guy Pe'er et al. 8.3. 2020, People and Nature, British Ecological Society, <https://doi.org/10.1002/pan3.10080>
10. Např. viz Guidance to develop specific protection goals options for environmental risk assessment at EFSA, in relation to biodiversity and ecosystem services, European Food Safety Authority (EFSA), Scientific Committee, <https://efsa.onlinelibrary.wiley.com/doi/10.2903/j.efsa.2016.4499>
11. Evropská úmluva o krajině (European Landscape Convention), iniciovaná Radou Evropy ve Štrasburku, byla podepsaná dne 20. října 2000 ve Florencii, vstoupila v mezinárodní platnost dne 1. března 2004. V České republice vstoupila v platnost 1. října 2004, [https://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/evropska_umluva_o_krajine_smlouva/\\$FILE/OZV_cesky_text_EoUK_20170220.pdf](https://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/evropska_umluva_o_krajine_smlouva/$FILE/OZV_cesky_text_EoUK_20170220.pdf)
12. Viz původní nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) 2020/852 ze dne 18. června 2020 o zřízení rámce pro usnadnění udržitelných investic a o změně nařízení (EU) 2019/2088 (Text s významem pro EHP), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:32020R0852&qid=1609766083362&from=CS>